

Hvem vurderte riktig i 1940?

Svar til hr. konsul Ivar Lykke fra overlæge J. Scharffenberg.

I Morgenbladet nr. 2 kalte hr. konsulen meg «denne selybestaltede «overdommer», han hadde «nærmest det inntrykk» at jeg «har fått presidentskapet av 1940 på hjernen».

Alle mine foredrag etter frigjøringen, også de politiske foredrag 9. april og 6. desember 1946, ble holdt etter anmodning. Jeg av slo 5. august 1945 en oppfordring fra daværende statsråd Cappelen om å motta oppnevning som medlem av undersøkelseskommisjonen, både fordi jeg i min artikkel «Oppgjør nå» i «Samtiden» allerede hadde tatt standpunkt til skyldspørsmålet, og fordi jeg ville ha full ytringsfrihet.

Disse fakta tyder ikke på at jeg har villet opptre som «overdommer», men når man bad meg tale, sa jeg min mening så klart og skarpt jeg evnet, uten hensyn hverken til medhold eller motstand.

Hr. konsulens inntrykk av tilstanden i min hjerne er intet argument. Vi har bare hatt en eneste samtale, nemlig i september 1940 under riksrådsforhandlingene. Hvis han husker den, vil han kanskje innrømme at jeg framholdt min mening rolig og høflig, selv om jeg ikke la skjul på min fordømmelse av presidentskapets kapitulasjon. Min vurdering var den samme dengang som nå: selv om Tyskland skulle seire, måtte ikke Stortinget gjøre den nasjonalt uverdige handling å avsette Kongen og hans lovlige regjering. Jeg minnet ham bl. a. om presidentskapets første utkast av 22. juni 1940 til skrivelse til Kongen («vi var oppfylt av takknemlighet overfor Kongen og hans hus»). Han svarte bare at denne skrivelse ikke ble sendt.

Nei, det forbød tyskerne, skjønt det i Terbovens ultimatum av 13. juni, punkt 2, var overlatt til Stortinget selv å forme grunngivningen for avsettelse av kongehuset. Hr. konsul og daværende stortingsmann Lykke syntes meg ikke tilstrekkelig å føle det uverdige i å forhandle under slike vilkår, og dessverre synes han ennå ikke å erkjenne dette.

Fra 14. juni 1940 da jeg og direktør Hartvig Nissen av biskop Berggrav fikk rede på Terbovens ultimatum, arbeidet jeg mot at Stortinget skulle avsette Kongen og regjeringen. Etter Berggravs råd talte den tyske pastor Günther med meg 15. juni om dette spørsmål, jeg svarte at helt fra 1905 hadde jeg prinsipielt unngått enhver kontakt med Kongen, men «kommer han nå tilbake, skal jeg tjene ham så tro som noen». I fire møter for lukkede dører (bl. a. med personalet i Oslo Lysverker) kritiserte jeg skarpt presidentskapets kapitulasjon, og så tendensen i mitt offentlige foredrag i Studentersamfundet 21. september 1940 var for Kongen mot Stortinget, tilhørerne forstod den og gav overmåte sterk tilslutning.

2. august 1940 forbød Administrasjonsrådets medlem Harbek etter tysk krav feiring av Kongens fødselsdag, med en juridisk helt uholdbar henvisning til straffeloven. Derfor gikk jeg 3. august for første gang inn i Slotet og skrev med daværende hoffmarskalk Brochs tillatelse i visittprotokollen:

«I 1905 hevdet prins Carl det norske folks selvbestemmelsesrett.

Nu står kong Haakon som merkesmann for folkets vilje til frihet og selvstendighet.»

sulen det inntrykk at jeg har «fått presidentskapet av 1940 på hjernen».

Mitt inntrykk er at han og hans kolleger, navnlig hr. stortingsmann Moseid, fremdeles mener at de i 1940 vurderte stillingen riktig. Jeg har ikke dratt i tvil at de handlet etter beste skjønn, men de holdt ikke mål. Overfor den tapende part har domstolene — som framholdt av professor Langfeldt — lagt liten vekt på spørsmålet om subjektiv skyld som formildende moment. Likhets for loven krever at domstolene skal bruke samme målestokk overfor fellvurderinger på den seirende parts side. Ellers blir rettsoppgjøret skjevt og får preg av en hevnakt mot de slagne: *Vae victis!*

Dette strider mot min rettsfølelse. Derfor har jeg talt og skrevet som jeg har gjort.

Under riksrådsforhandlingene framholdt en deputasjon fra Blindern studenthjem for hr. konsul og stortingsmann Lykke ungdommens villighet til de ofre et avslag måtte kreve av den. Etter forlydende svarte han at han regnet med muligheten av å komme for riksrett, og dette har han og hans kolleger nå krevd.

Dette spørsmål kommer jeg inn på i en følgende artikkel.

Johan Scharffenberg.